Evžen Kůs a Zdena Martinová

Vzpomínky na Helenu Kholovou

Ve věku 87 let, 14. srpna 2020, zemřela prom. biol. Helena Kholová, CSc., jedna z nejvýraznějších osobností na poli popularizace přírodních věd u nás. Narodila se 21. září 1932 v Praze, vystudovala zoologii na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy a po absolutoriu krátce působila v biologické laboratoři Spolany v Neratovicích. Dalších 9 let se věnovala lesnickému výzkumu a absolvovala řádnou aspiranturu se zaměřením na ochranu lesa. Postupně začala publikovat také v populárně-vědeckých časopisech. Po skončení „lesnické" etapy života nastoupila v redakci populárního časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců. Její schopnost psát o přírodě poutavě přispěla k tomu, že se z časopisu ABC stal jeden z nejvyhledávanějších dětských a mládežnických časopisů vůbec. Legendární byly přírodovědné přílohy – Atlasy, kde se čtenáři seznamovali se zástupci jednotlivých druhů vybraných skupin. Odborný a přitom čtivě napsaný text byl doplněn kresbami nejlepších přírodovědných ilustrátorů té doby.

Povolání redaktorky přírodovědných rubrik jí umožnilo věnovat více času svým zájmům, především popularizaci ochrany přírody. Celý život se zajímala o historii chovu domácích zvířat a vzniku plemen hospodářských zvířat. K jejím oblíbeným skupinám patřili koně, psovité šelmy, kočky, ale také bezobratlí živočichové. Díky vzdělání v lesnictví se dokázala dívat na problémy ochrany přírody (kde velmi často dochází k nesmiřitelným střetům technokratických a ryze akademických názorů) komplexně a z více úhlů. Její články zároveň nenásilnou formou vzdělávaly. Významnou část jejího života také představovalo psaní knih, kterých vytvořila neuvěřitelné množství. Dodnes patří k tomu nejlepšímu, co u nás v populárně-naučné literatuře vzniklo, a doposud mají svou platnost. Většina z nich byla věnována domácím zvířatům – Minimum o psím životě (Mladá fronta 1970), Vyprávění o kočkách (Práce 1975), Historie psího rodu (Práce 1987), Zkrocený vládce stepi (Panorama 1992), Koně (ve spoluautorství s Janem Hoškem; Aventinum 1996), Jak žít se psem (Ottovo nakladatelství 2012), Kynologický výkladový slovník (Canis TR 2012) aj. Ochraně přírody věnovala dnes už klasické tituly, jako byly Naše přírodní ráje (Práce 1980), Poslední přírodní ráje Čech, Moravy a Slovenska (spolu s Jiřím a Martinem Čihařem; Tigris 2003), Putování českou přírodou (se spoluautorem fotografem Janem Rysem; Knižní klub 2009).

Do Živy přispěla několika články v letech 1957 a 1958, tematicky zaměřenými na mravence, roztoče a chvostoskoky (blíže odkazy na webové stránce Živy).

H. Kholová měla kladný vztah k zoologickým zahradám, které často navštěvovala. Měla ráda pražskou zoo, s níž ji spojoval nejen zájem o zvířata a ochranu světové fauny, ale také přátelství s kolegy a přáteli ze studií, kteří zde pracovali, jako byli prof. Zdeněk Veselovský, Jiří Felix nebo Luděk J. Dobroruka. V 70. a 80. letech organizovala každý rok Dny ABC v pražské zoo, kdy se v zahradě setkávali čtenáři časopisu z celé republiky.

Odchodem Heleny Kholové ztratila česká přírodověda vynikající popularizátorku, která vynikala nejen neobyčejným rozhledem, ale také moudrostí a laskavým lidským přístupem ke všem lidem kolem sebe.

Evžen Kůs

Učitelka, rádkyně a přítelkyně

Dnes už si ani neumíme představit dobu, kdy jsme neměli k dispozici počítače, natož internet, a kdy zahraniční odborná literatura byla pro nás prakticky nedostupná. Naštěstí tehdy byli lidé, kteří se stali chodící „wikipedií" a znali odpověď (alespoň ve svém oboru) prakticky na všechno. Právě takovým člověkem byla bioložka Helena Kholová. Bylo až neuvěřitelné, kolik informací a poznatků nosila v hlavě. Kromě znalostí biologie měla obrovské vědomosti i z historie nebo archeologie, paleontologie, orientovala se velmi dobře v kultuře.

Samozřejmě takových lidí bylo víc, ale ne každý byl schopen a ochoten se o své znalosti dělit s ostatními. Helena Kholová v tom naopak vynikala. Po ukončení práce ve výzkumu se stala odbornou přírodovědnou redaktorkou časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců a dlouhá léta plnila jeho stránky úžasnými články o zvířatech a přírodě. Troufám si tvrdit, že ovlivnila několik generací přírodovědců druhé poloviny 20. století. Její jméno se objevovalo i v přírodovědných knížkách, jejichž byla autorkou nebo spoluautorkou, a vynikající byly také její překlady z angličtiny a němčiny.

Také já jsem její články jako dítě hltala a jméno H. Kholové pro mě bylo zárukou spolehlivých informací. Osobně jsem se s ní ale setkala až v době studií, kdy jsem se pokoušela v „ábíčku" uplatnit svůj první článek. K posouzení ho dostala právě Helena Kholová. Byla jsem z toho dost rozechvělá, až dosud pro mě byla živou ikonou a měla jsem pocit, že se s nějakou studentkou nejspíš nebude ani bavit. Opak byl pravdou, dostalo se mi vlídného přijetí. Text si přečetla, opravila v něm množství pravopisných chyb a probrala se mnou potřebné stylistické úpravy. A přitom to dokázala podat takovým způsobem,

1 Poslední přípravy před zahájením Dne časopisu ABC v pražské zoologické zahradě. Hlavním pracovním nástrojem redaktora té doby byla tužka a poznámkový blok, bez nich Helena Kholová neudělala ani krok.
2 Mezi zvířaty se cítila vždy dobře.

© Nakladatelství Academia, SSČ AV ČR, v. v. i., 2021. Přetisk článků včetně obrázků se výslovně zapovídá. Veškerá práva včetně práva reprodukce jsou vyhrazena.

3 K práci redaktora v dětském časopise neodmyslitelně patřilo setkávání s dětmi. Helena pro ně mimo jiné každoročně organizovala Dny ABC v pražské zoologické zahradě, které byly jednou z nejoblíbenějších akcí. Nechyběla ani při slavnostním vítání 25. miliontého návštěvníka pražské zoo v r. 1975. Na fotografii stojí vzadu vpravo. Snímky V. Motyčky

že jsem si nepřipadala jako žák káraný přísnou paní učitelkou. Až později jsem zjistila, že nešlo o výjimku – Helena měla cenný dar – dokázala s lidmi, kteří znali a věděli mnohem méně než ona, jednat tak, že si nepřipadali hloupě.

Článek tehdy skutečně vyšel a má spolupráce s paní redaktorkou Kholovou pokračovala i v dalších letech. Po ukončení studií jsem tak měla jasno, chci být jako ona a psát naučné články pro děti. Nešlo to hned, ale nakonec jsem místo redaktorky v časopise ABC získala. A to i přesto, že jsem s redakční prací neměla sebemenší zkušenosti. Naštěstí tu opět byla Helena, která se mě ujala. Nebyla to její povinnost, nepatřila jsem do jejího oddělení, vedla ji k tomu jen přátelská povaha a ochota pomáhat každému, kdo o to stál. Netrvalo dlouho a obdivovaná a uctívaná redaktorka a rádkyně se mi stala také přítelkyní. Helenkou, jak ji jmenovali všichni, kdo ji znali a měli rádi.

Přátelily jsme se i poté, co odešla do důchodu. Pokračovala v publikační a překladatelské práci, stále jsem se na ni mohla spolehnout, kdykoli jsem potřebovala odbornou radu. Postupně ji ale dostihl věk a s ním spojené zdravotní problémy. Bohužel jí neměl s potížemi kdo pomáhat – natolik se obětovala své práci, že ani nezaložila rodinu a příbuzných měla jen několik. Naše občasné návštěvy znamenaly v jejím osamělém životě málo. Začátkem loňského roku se její zdravotní stav natolik zhoršil, že musela být hospitalizována a z nemocnice se už nevrátila. S ní odešel i kus mého pracovního a osobního života.

Zdena Martinová

Jakub Sakala

Vzpomínka na profesora Zlatko Kvačka

Prof. RNDr. Zlatko Kvaček, DrSc. (28. července 1937 – 25. října 2020), začal na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy působit před 30 lety, kdy přišel po téměř 30leté vědecké praxi z Geologického ústavu tehdejší Československé akademie věd jako světově uznávaný odborník na třetihorní flóry se zaměřením na fosilní olistění a kutikulární analýzu. Okamžitě se zapojil do odborného a pedagogického života školy. Převzal výuku řady přednášek s paleobotanickým, ale i obecným geologicko-paleontologickým zaměřením, vylepšil je a modernizoval. Svým zanícením a odbornou erudicí si získal mnoho studentů, jejichž byl přímo školitelem, nebo měl na jejich vývoj zásadní vliv. Tomu odpovídá i fakt, že velmi brzy po nástupu na fakultu, po 7 letech, získal hodnost profesora. Nepolevoval ani ve vlastní vědecké práci, naopak, ještě navýšil publikační činnost, svou asi největší lásku, kdy se celkově dostal na neuvěřitelných a pro ostatní kolegy těžko dosažitelných bezmála 300 recenzovaných publikací, z nichž něco přes 80 je v této chvíli evidováno v databázi Web of Science. Vedle toho se pravidelně účastnil odborných sympozií, přispíval do mezinárodních projektů, školil zahraniční stážisty, opakovaně byl hlavním řešitelem grantových projektů.

Zlatko Kvaček byl žákem Františka Němejce, zakladatele moderní československé paleobotanické školy. S ním částečně řešil problematiku svrchnokřídových flór. Jeho životními spolupracovníky se ale stali Ervín Knobloch, Čestmír Bůžek a František Holý, společným odborným těžištěm jim byly třetihorní flóry severních a západních Čech. Zlatko Kvaček v rámci výzkumu zdokonalil metodiku zkoumání listových fragmentů a preparačních technik kutikulární analýzy, ve které je celosvětově považován za jednoho z nejlepších. Precizní přístup při morfologicko-anatomických popisech listů, široký systematický přehled a zevrubná znalost ostatních doprovodných orgánů mu umožnily detailně charakterizovat nejen jednotlivé taxony – např. rozličné zástupce cypřišovitých, platanovitých, vavřínovitých, bukovitých nebo slézovitých, ale i celé flóry, jak tomu bylo v unikátní sérii monografických studií o flórách Českého středohoří, kterou vytvořil ve spolupráci s německým kolegou, také již zesnulým Haraldem Waltherem z Muzea mineralogie a geologie v Drážďanech. Vedle čistě systematického výzkumu řešil i biostratigrafické a tafonomické aspekty fosilního záznamu, spolupracoval na paleoklimatických a paleovegetačních analýzách (stál mimo jiné u vzniku revolučního modelu IPR), obecně vždy udržoval krok s nejmodernějším rozvojem paleobotaniky, a byl dokonce jeho předvojem. Ve výzkumu se neomezil jen na třetihorní flóry ČR, zasáhl i na Slovensko, do Polska, Maďarska, Bosny, Řecka, Německa, Skotska, na Špicberky a do dalších oblastí Evropy, ale také USA. Tomu odpovídal široký okruh jeho spolupracovníků a kolegů; za všechny můžeme jmenovat Lillu Hably z Maďarského přírodovědného muzea v Budapešti, Johannu Kovar-Eder ze Státního přírodovědného muzea ve Stuttgartu či Stevena R. Manchestera z Floridského přírodovědného muzea v Gainesvillu. Zlatko Kvaček byl rovněž aktivním členem několika odborných společností jako České společnosti pro mineralogii a geologii, České botanické společnosti nebo International Organisation of Palaeobotany. Vedle toho se zapojoval do osvětové a popularizační činnosti, v poslední době s články v časopisech Živa (o vzniku krytosemenných rostlin a jejich květů; 2009, 5: 209–211) a (Nová) Botanika, odbornou radou pak pomohl vždy, kdykoli se na něj někdo z kolegů z domova i ze světa obrátil.

Byl jsem redakcí Živy požádán, abych na prof. Kvačka zavzpomínal v osobní rovině. Odvětil jsem, že rád, ale nevím, jestli je taková vzpomínka publikovatelná v populárně-naučném přírodovědném časopise, protože pro mne je stále živá a spíše intimní a osobní než odborná a faktografická. A tak velmi krátce píšu, jak to cítím a jak mi vzpomínky dovolí. Snad vám to pomůže se blíže seznámit s osobou prof. Kvačka neboli „Kváčou“, jak jsme ho všichni mezi sebou titulovali. Já se pro účely této vzpomínky uchýlím ke „Zlatkovi“, protože tykání mi před několika lety navrhl a já si toho dodnes vážím. Takže, když se řekne Zlatko, vybaví se mi tři věci: odbornost, soustředěnost a otevřenost.

© Nakladatelství Academia, SSČ AV ČR, v. v. i., 2021. Přetisk článků včetně obrázků se výslovně zapovídá. Veškerá práva včetně práva reprodukce jsou vyhrazena.